

ג. שנינו, יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת (כשהיה דוחה את השבת, כדלהלן), כל העם מוליכים את לולביהם (מערב שבת) לבית הכנסת. למחרת משכימים ובאים. כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו. [בהר הבית שהעם רב, היו מלמדים אותם לומר כל מי שמגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה. וכשראו בית דין שבאים לידי סכנה בגלל חטיפות הלולבים, התקינו שיהא כל אחד נוטל במקומו, כדלהלן מ:].

ד. מר בר אמימר מסר שאביו היה מתפלל עם המינים. ואף על פי שאסור לאדם להחזיק בידו תפלין וספר תורה ושאר דברים שטרוד לשמורם שלא יפלו מידי – כאן שיש מצוה באחיזתו, מתוך שחביבה עליו המצוה אינו נטרד בתפילתו.

[כך היה מנהגם של אנשי ירושלים; אדם יוצא מביתו – ולולבו בידו. הולך לבית הכנסת – ולולבו בידו. קורא קריאת שמע ומתפלל – ולולבו בידו. קורא בתורה ונושא את כפיו – מניחו על גבי קרקע. הולך לבקר חולים ולנחם אבלים – ולולבו בידו. נכנס לבית המדרש – משגר לולבו ביד בנו וביד עבדו וביד שלוחו. – להודיעך כמה היו זריזים במצוות].

כתב הרמ"א (תרנב, א) שהמדקק יאחז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבית הכנסת, וכן בחזרתו לביתו. וגם בשעת התפילה. וכתבו אחרונים (מובא במשנ"ב) שכיום אחיזת הלולב בשעת התפילה נראית כיוהרא, אם לא למי שמפורסם למדקק במעשיו.

דף מב

- פ. א. המוציא בטעות את לולבו מרשות לרשות בשבת, האם חייב חטאת?
 ב. האם הלולב מותר בטלטול בשבת? האם מותר ליתנו במים בשבת ובחג?
 ג. מה דינו של הקטן בנטילת לולב?
 ד. מה דינו של הקטן לענין חיגורו בשאר מצוות ולענין טהרות?

א. רבי יוסי אומר: יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, (שהלולב ניטל בו בזמן המקדש, כדלהלן. ריטב"א, מאירי), ושכח והוציא את הלולב לרשות הרבים – פטור מפני שהוציאו ברשות. סובר הטועה בדבר מצוה – פטור. [ומחלוקת תנאים היא במקום אחר. ע' פסחים עא-עב. ע"ש פרטי הדינים].
 ודוקא אם עדיין לא יצא בו ידי חובת נטילה בשעה שהוציא [כגון שהגביהו כשהוא הפוך (אביי) או שהוציאו בכלי (רבא), או כשלא כיוון לצאת בו – למאן דאמר מצוות צריכות כוונה. עתוס'], אבל יצא בו – חייב (אביי).

ב. מקבלת אשה את הלולב מיד בנה ומיד בעלה ומחזירתו למים בשבת [ואף על פי שאינה בת חיוב, אינה אסורה בטלטול]. רבי יהודה אומר: בשבת מחזירים (אבל לא מוסיפים מים, שטורח ב'תיקון כלי'. ערש"י). ביום טוב מוסיפים (אבל לא מחליפים). במועד – מחליפים (מצוה להחליף. רש"י; שו"ע תרנד).

א. הלכה כרבי יהודה (ראשונים; או"ח תרנד). ועתה שאין הלולב ניטל בשבת – אסור לטלטלו משום מוקצה. ואם הוציא מן המים אסור להחזירו (בית יוסף בשם ארחות חיים ועוד). ואפילו עדיין הלולב בידו אסור, כי המים גם כן הוקצו עמו וכשחזרו ומניחו בהם הרי מטלטל המים (בכורי יעקב, מובא בשעה"צ תרנד סק"ג). ואם יש לו מים אחרים מוכנים בכלי לשימוש אחר – נראה שרשאי להחזירם אליהם. ע' משנ"ב שלו סקנ"ד ושער הציון. ואף לדעת האוסרים שם, לכא' לא מצינו שאסרו החזרה למים אחרים. ובעיקר דברי הבכור"י יש לעיין שלכאורה יכול להפיל הלולב למים. גם יש לדון משום טלטול מן הצד לצורך דבר אחר.

ולו"ד היה נראה שלא אמרו לאסור להחזיר אלא כשהלולב כבר אינו בידו. ויש לדקדק כן קצת מלשון המאירי והמכתם).

ב. אם כי הובא בפוסקים שהאתרוג מותר בטלטול בשבת כי ראוי להרחה, כיום שהאתרוג עומד למצוה בלבד ולא להריח וגם רגילים ליחד לו מקום – הריהו 'מוקצה מחמת חסרון כיס' ואסור בטלטול.

ואולם ביום טוב מותר לטלטל האתרוג והלולב אפילו שלא לצורך המצוה, ואף בלילה המנהג להתיר (עפ"י הליכות שלמה י, לב).

ג. קטן היודע לנענע – חייב בלולב.

א. הסכמת הפוסקים ש'יודע לנענע' היינו הולכה והבאה העלאה והורדה, הגם שאינו בקי ממש בנענועים (מג"א תרנו ועוד; שעה"צ אות ב). ויש ראשונים שכתבו שידע המקומות בהלל שמנענעים בהם (ע' שיטמ"ק ופסקי התוס' ריש ערכין).

ב. כתבו ראשונים שכשמחנכים הקטן למצוה הריהי צריכה להעשות בכל הלכותיה (כן הוכיח הריטב"א לעיל ב: וכ"כ הר"ן ביומא פב. וכן נקט המג"א תרנח סק"ח. וכן נקטו הפוסקים להלכה). ובמשנ"ב (תרנח סק"ח ובשעה"צ) משמע שנקט להקל ליתן לקטן לולב שאול ביום הראשון. (ושמא יש לחלק בין פסול הניכר בגוף המצוה לפסול שאינו ניכר. ע"ע בשבט הלוי ח"ג ו' וח"ח קנב. ויש מפרשים [עפ"י ד החכם-צבי] מפני שיש קיום מצוה גם בשאול ביום הראשון, כשאר הימים. והעושה כן יש לו על מי לסמוך, אם כי ראוי לקנות ארבעה מינים כשרים לקטן – עפ"י הליכות שלמה יא, יא). ויש מחמירים אף בזה (ע' מג"א א"ר ופמ"ג שם).

ד. קטן היודע להתעטף – חייב בציצית.

לשמור תפלין (שלא יכנס בהן לבית הכסא (ערש"י); שלא יישן ולא יפיה בהן. או"ח לו) – אביו לוקח לו תפלין.

יש מהראשונים שכתבו שסתם קטן אינו יודע לשמור גופו, ולא אמרו אביו קונה לו תפלין אלא כשאנו יודעים בו שיודע לשמור (ערשב"א ברכות כ בדעת רש"י). ויש אומרים שלא אמרו זאת בדרך חיוב אלא להרגילו במצוות (תר"י שם בדעת רש"י). וי"א שעתה המנהג הוא שקטן מניח שנים או שלשה חדשים קודם הגעתו למצוות (מגן אברהם), או חדש אחד (ערוך השלחן. וע"ע שפת אמת; יגדיל תורה טז; שבט הלוי ח"ו ט). ומנהג בני תימן להנכו מקטנות, משהגיע לגיל חינוך ויודע לשמור תפיליו (עפ"י שו"ת החיים והשלום או"ח יב).

יודע לדבר – אביו לומדו תורה; 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב', וקריאת שמע – פסוק ראשון. לשמור גופו (מטומאה) – אוכלים על גופו טהרות (שאם נגעו בגופו אין חוששים להם, אבל חוששים לטומאת ידים מדרבנן אם נגעו בידיו ואינו יודע לשמרן). לשמור את ידיו – אוכלים על ידיו טהרות. היודע לישראל (שיודע להשיב הן או לאו או איני יודע, כשזואלים אותו אם נטמא) – ברשות היחיד ספקו טמא (אבל אינו יודע לישראל – טהור).

היודע לפרוס כפיו (רש"י וראב"ד: שהביא סימני גדלות. תוס': אפילו קטן, שרשאי לישא כפיו באקראי ביהוד עם גדולים. ועריטב"א) – חולקים לו תרומה בבית הגרנות (אבל קודם לכן אין חולקים בפומבי משום בזיון תרומה אבל משגים לביתו. רש"י).

היודע לשחוט (לאמן ידיו לשחיטה, אעפ"י שאינו בקי בהלכותיה. רש"י) – אוכלים משחיטתו. אמר רב הונא: והוא שגדול עומד על גביו (וראה שלא שהה ולא דרס. ומשמע שאם אינו יודע לאמן ידיו, אפילו ראה שלא שהה ולא דרס – אסור. תוס').

יכול לאכול כזית דגן – מרחיקים מצואתו ומימי רגליו ארבע אמות (לאמירת דברים שבקדושה). אמר רב חסדא: והוא שיכול לאכול בכדי אכילת פרס (לאדם בינוני. רש"י; מאירי). [ובגדול, מרחיקים אעפ"י שאינו יכול לאכול בכדי אכילת פרס. רב היא בנו של רב ייבא].
 נחלקו הדעות האם מרחיקים מצואת קטן רק כשאכל כזית דגן אם לאו (ע' או"ח צו; שפת אמת).
 יכול לאכול כזית צלי – שוחטים עליו את הפסח. רבי יהודה אומר: עד שיכול לברר אכילה; נותנים לו צרור – וזורקו. אגוז – ונוטלו.
 דין הקטן בסוכה – נתבאר לעיל כח. בזימון – בברכות מז. בעינוי יוהכ"פ – ביזמא פב. וע"ע הלכות נוספות בערכין ב-ג.

פרק רביעי

פא. מצות לולב במקדש – כיצד?

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, מוליכים את לולביהם להר הבית מערב שבת, והחזונים מקבלים מהם וסודרים אותם על גבי איצטבא [= על הספסלים שהיו שם, ולא על גג האצטבא. גמרא להלן מה.], והזקנים (שדואגים שלא יתמעכו מהדחיפות בהיקהל הכל לקחת איש לולבו) מניחים את שלהם בלשכה. ומלמדים אותם לומר כל מי שמגיע לולבי לידו הרי הוא לו במתנה. למחר משכימים ובאים והחזונים זורקים אותם לפניהם והם מחטפים ומכים איש את חברו – וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו. (כלומר בבית או בבית הכנסת, שיש שם הרווחה שלא כבמקדש. עפ"י זבח תודה).

דפים מב – מד

פב. א. מצוות לולב וערבה – כמה ימים הן נוהגות? והאם דוחות את השבת – בזמן המקדש ובזמן הזה?

ב. מכשירי לולב וערבה, האם דוחים את השבת?

א. לולב וערבה במקדש, פעמים ששה ופעמים שבעה ימים. כיצד –

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת – לולב שבעה, ושאר כל הימים – ששה. גזרו חכמים ועקרו דבר מהתורה ב'שב ואל תעשה', שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. ואולם כשיו"ט ראשון חל בשבת, הואיל ונוהג בו לולב מהתורה בכל מקום, לא גזרו בו חכמים. גם בגבולין שמצות לולב נוהגת מהתורה יום אחד בלבד (ולקחתם לכם ביום הראשון), כשחל יו"ט ראשון בשבת – היה ניטל בכל מקום [והיו מביאים אותו לבית הכנסת מערב שבת, כנ"ל].
 ואולם בזמן הזה, מסקנת הגמרא שהואיל ובחוצה לארץ אינו דוחה משום שאינם בקיאים בקביעות החודש (כלומר, עשאוהו כאינם בקיאים, שמא תגזור המלכות גזרה ותקלקל את המועדות. תוס' עפ"י ביצה ד), הלכך אף בארץ ישראל אינו דוחה (שלא יעשו ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות. רש"י).

ערבה שבעה כיצד; יום שביעי של ערבה שחל להיות בשבת – נוטלים הערבה במקדש אף בשבת. ושאר כל הימים – ששה. [ובדין היה ליטול ערבה שבעה ימים לעולם, לפי שאינה מסורה לכל אלא שלוחי ב"ד מביאים אותה והכהנים מקיפים בה את המזבה – אלא כדי שלא יזולו בלולב אמרו חכמים שלא ידחה